

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filosofická

Bakalářská práce

NĚMECKÁ ARCHEOLOGIE V ZÁPADNÍCH ČECHÁCH DO ROKU 1945

Michaela Heklová

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

NĚMECKÁ ARCHEOLOGIE V ZÁPADNÍCH ČECHÁCH DO ROKU 1945

Michaela Heklová

Vedoucí práce:

Mgr. Karel Nováček, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Pízeň, duben 2011.....

Obsah

1 ÚVOD.....	6
2 METODICKÁ ČÁST	
2.1 Vymezení práce.....	7
2.2 Struktura práce.....	7
2.3 Práce s prameny.....	8
2.4 Databáze.....	9
3 NĚMECKÁ ARCHEOLOGIE	
3.1 Biografická část.....	10
Andress Franz.....	10
Bergmann Alois.....	10
Bittner Ludwig.....	11
Blöchl Franz.....	11
Cartellieri Josef.....	12
Eichhorn Otto.....	12
Födisch Julius Ernst.....	13
Franz Leonhard.....	13
Gnirs Anton.....	14
Göttinger Peter.....	15
Hibsch Josef Emanuel.....	16
Hiersche Josef Gustav.....	16
Jonas J. Ernst.....	16
Karell Viktor.....	17
Lanzendörfer Karl.....	18

Lenz Othmar.....	18
Martius Anton.....	18
Peter Wenzel.....	19
Richter Ernst.....	19
Schmidt Georg.....	20
Steidl Josef Oskar.....	20
Streitová Camilla.....	21
Tauber Theodor.....	21
Weissenbach Paul.....	22
Zimmermann Heinrich.....	22
3.2 Srovnávací část	
3.2.1 Německá historiografie v Čechách.....	23
3.2.2 Nástin vývoje německého archeologického bádání v ZČ.....	25
3.2.2.1 Doba rakouské (rak. - uher.) monarchie.....	25
3.2.2.2 Doba první republiky (1918-1938).....	28
3.2.2.3 Doba okupace (1938-1945).....	31
3.2.3 Srovnání badatelů.....	32
3.2.4 Srovnání s vývojem archeologického bádání v SZ Čechách.....	40
3.2.5 Srovnání s českou archeologií.....	42
4 ZÁVĚR.....	44
5 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY.....	45
6 RESUMÉ.....	51
7 PŘÍLOHA.....	52

1 ÚVOD

Předložená bakalářská práce vznikla z podnětu samotného vedoucího a jejím předmětem je vyhledání a utřídění dostupných informací o německé archeologii v západních Čechách do roku 1945. Práce podává základní přehled o činnosti německých badatelů zabývajících se archeologií na západočeském území a přináší i nástin vývoje archeologického bádání ve sledovaných regionech s ohledem na srovnání se situací v jiných částech Čech. Ačkoli od roku 1945 uběhlo již několik desítek let, jakási ucelenější práce na podobné téma dosud chybí. Primárním cílem mé práce by tak mělo být obohacení dějin oboru archeologie, konkrétně má přispět zejména k lepší představě o vývoji západočeské regionální archeologie. Snahou zde není vytvořit vyčerpávající syntézu všech informací, nýbrž dostupné informace uspořádat, zviditelnit osobnosti německého archeologického bádání a především vyzdvihnout jejich nepochybný a opomíjený přínos archeologické vědě.

Dějiny dosavadního bádání na téma německé archeologie v Čechách by se daly označit ve srovnání s historií bádání o české archeologii za poměrně chudší. Dosud se problematikou německé archeologie v Čechách zabýval pouze archeolog Jan Blažek z Ústavu archeologické památkové péče v Mostě, který se ve své práci věnoval především německým archeologům v severozápadních Čechách. Částečně se sledovaného tématu dotkl i Karel Sklenář, který se však věnuje spíše historii oboru archeologie v Čechách v obecné rovině. Současně je možné nalézt okrajový zájem o působení německých badatelů v Čechách i v novějších přehledech o archeologii některých západočeských regionů od českých archeologů, kteří v nich působili, např. v přehledech od Pavla Šebesty a Emanuela Šimka o Chebsku, Věry Šaldové o Stříbrsku, Evžena Plesla o Karlovarsku a Sokolovsku nebo Evy Čujanové-Jílkové o Horšovskotýnsku a Domažlicku.

2 METODICKÁ ČÁST

2.1 Vymezení práce

Práce se bude v první řadě věnovat německým badatelům, kteří působili v západních Čechách, tj. bude zde sledováno území dnešního Plzeňského a Karlovarského kraje. O tom, že někteří působili i v jiných částech země či v dalších zemích, je zde v případě nutnosti pojednáno pouze okrajově.

Časově práce zahrnuje období až na výjimky zhruba od poloviny 19. století, kam spadají počátky aktivnějšího zájmu německých badatelů o regionální bádání v západních Čechách, a první polovinou 20. století. Závěr zkoumané epochy je dán rokem 1945 a následným odsunem Němců z Čech.

Okruh sledovaných badatelů zabývajících se archeologií na západočeském území v terénu i v teoretické rovině, včetně témat archeologii příbuzných, je zde vymezen amatéry i profesionály německé národnosti v tomto vědním oboru. Z velké části se jedná o Němce narozené v jazykově převážně německých částech Čech, tedy české Němce, ale i o Němce narozené mimo dané území a žijící v Čechách, kteří se ke své národnosti hlásili, ve svém rodném jazyce publikovali a jejichž působení v této oblasti lze vysledovat z dostupných písemných pramenů.

2.2 Struktura práce

Práce je poměrně jednoduše strukturována. Je rozdělena na dva větší celky, z nichž v první, biografické části, jsou představeni ve stručnosti jednotliví němečtí badatelé, kteří jsou pro lepší přehlednost řazeni abecedně. V druhé části práce je pak na základě prostudovaného materiálu nastíněn nejprve vývoj německé regionální archeologie. Po zasazení osobností německé archeologie do dobového a prostorového kontextu a tedy po vytvoření přehledu jejich působení v západočeských městech, institucích a na

lokality, jsou v další kapitole některé výraznější osobnosti mezi sebou srovnány dle otázek a témat, které sledovaly, metod, které k bádání používaly a jejich přínosu v rámci oboru archeologie. Nakonec dvě závěrečné kapitoly patří srovnání s vývojem v další, převážně německé oblasti Čech a s tehdejší českou archeologií.

2.3 Práce s prameny

Jako výchozí metoda pro předloženou bakalářskou práci bylo použito sběru a následné analýzy dostupných písemných pramenů. Již ze samotného názvu je patrné, že převážná část materiálu vztahujícímu se k problematice německé archeologie je psána v německém jazyce. Proto se práce neobešla bez použití alespoň základního německo-českého slovníku, současně bylo však potřeba použít i slovník přímo pro archeologické termíny, v tomto případě byl využíván *Německo-český archeologický slovník* od L.Košnara (Košnar 2005). Kromě jistých úskalí při čtení německého textu bylo nutné vypořádat se i se čtením německého novogotického písma, ve kterém je psána většina dobových článků a publikací, z nichž bylo ve většině případů pro práci čerpáno.

Prostor pro studium dobových periodik s informacemi o německých badatelích a jejich publikovaných pracích byl poskytnut v badatelích Státního oblastního archivu v Plzni a ve Státním okresním archivu Cheb. V rámci hledání informací se práce soustředila na výraznější německá vlastivědná a regionální periodika ze západních Čech, především *Der Pilsner Kreis*, *Deutsche Heimat* nebo *Unser Egerland* a na odborná periodika zaměřující se převážně na archeologii v Čechách, zejména časopisy *Sudeta* a *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Hledání příspěvků od a o námi sledovaných badatelích v posledních dvou uvedených periodících bylo usnadněno díky zpracované bibliografii těchto časopisů Karlem

Sklenářem (*Sklenář 1996; 1997*). Autorský rejstřík k ostatním periodikům bohužel objeven nebyl, z toho důvodu byly prozkoumány jednotlivě všechny dostupné ročníky.

Kromě dostupných dobových písemných pramenů, periodik a monografií badatelů, bylo v práci nutné doplnit některé údaje i z novějších publikací českých autorů, kteří se regionální archeologií západních Čech zabývali a kteří měli mnohdy širší možnosti k prozkoumání méně dostupných primárních pramenů. V případě objevení rozporů v údajích z různých zdrojů bylo upřednostněno použití údajů ze starších dobových pramenů.

2.4 Databáze

Pro tuto práci byla vytvořena biografická databáze v programu Access obsahující základní údaje o německých badatelích, tj. data a místa narození a úmrtí, jejich profese a oblast působení, u některých badatelů působících aktivně v terénu je přítomen i seznam lokalit, které zkoumali a součástí databáze jsou nakonec i informace s výběrovou bibliografií vztahující se k jejich archeologické, popř. historické a vlastivědné práci. Pokud jsou některé z údajů neznámé či nedohledatelné, je pro lepší přehlednost dané pole označeno písmenem „x“. Zdroje údajů jsou uvedeny v textové části práce. Jako základ pro tuto databázi posloužil seznam poskytnutý vedoucím práce. Databáze bude k dispozici na přiloženém CD.

3 NĚMECKÁ ARCHEOLOGIE

3.1 Biografická část

Na následujících stránkách je cílem představit ve stručnosti německé badatele, kteří se archeologií a tématy spojenými s archeologií v západních Čechách zabývali na úrovni odborné i amatérské, v terénu i v teoretické rovině.

ANDRESS Franz (1870-1944)

Jméno Franz Andress je spjato především s městem Dobřany. Zde se tento učitel, později i ředitel školy, velký zájemce o vlastivědu a regionální archeologii narodil, působil i umřel. Byl členem správního výboru Deutsche Gesellschaft für Wissenschaft und Kunst a členem Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei. Andress patřil mezi největší přispěvovatele periodik *Der Pilsner Kreis* a *Unser Egerland*, jeho zájem spočíval především v historii města Dobřany, v historii Stříbrska či v pravěkých památkách západních Čech (*Sturm 1979, 19*). Z nejvýznamnějších prací můžeme jmenovat např. *Geschichte der Stadt Dobrzan* (1901), *Die Stadt Dobrzan* (1904) či *Vor- und frühgeschichtliche Denkmäler Westböhmens* (1926). Mezi lety 1926-1928 vedl archeologický výzkum u Chotěšova (*Bergmann 1928b, 192*).

BERGMANN Alois

Mezi další osobnosti regionální německé archeologie v západních Čechách se řadí i Alois Bergmann. Ve 20. letech prováděl vizuální průzkumy i menší amatérské výzkumy na Karlovarsku a Plzeňsku. Pro Karlovarsko se jeho jméno objevuje i ve spojitosti s Wenzelem Peterem a výzkumem lokality

u Královského Poříčí a u Kostelní Břízy nebo samostatného výzkumu na hradišti Starý Loket u Tašovic. O těchto výzkumech publikoval Bergmann články v odborném archeologickém časopise *Sudeta* (Bergmann 1928a, 69-72). Výraznější je Bergmannova činnost na Plzeňsku. V roce 1927 zde zakládá vlastivědné muzeum ve Stodě (Storch 1942, 30) a pod záštitou této instituce provádí několik amatérských archeologických výzkumů v okolí města, např. na mohylovém pohřebišti Hořina u Holýšova (Bergmann 1930, 31-34) anebo průzkumy v okolí Dobřan (Charvátová-Spurný-Venclová 1992). O svých terénních aktivitách pak publikuje články ve vlastivědném periodiku *Der Pilsner Kreis*, který v roce 1929 zakládá a na jehož vedení se podílí až do roku 1942.

BITTNER Ludwig

O něco méně známým badatelem, který se zabýval regionální vlastivědou a posléze i archeologií, je Ludwig Bittner, který podstatnou část svého života působil v západních Čechách. Jako učitel působil v Čelivě a v Nové Vsi na Bezručicku, zajímal se o vlastivědu a od 20. let jako amatérský archeolog spolupracující se Státním archeologickým ústavem v Praze podnikal terénní průzkumy, povrchové sběry i menší destruktivní výzkumy například slovanských mohyl u raně středověkých hradišť Šipín a zejména Bezemín, jehož zásluhou bylo objeveno. Vedle výzkumu raně středověkých archeologických památek provedl i výzkum na pravěkém Okrouhlém Hradišti. V roce 1946 pak byl stejně jako většina Němců odsunut a zemřel pravděpodobně v Německu (Sklenář 2005, 76-77).

BLÖCHL Franz (1865-1940)

V oblasti vlastivědné a historické práce zaměřené na Plzeňsko patřil ve své době k významným německy mluvícím badatelům Franz Blöchl. Narodil

se v roce 1865 v Plzni a po absolvování střední školy v Kadani odešel do služby k hraběti Ernstu Waldsteinovi. Později se vrátil zpět do Plzně a stává se místním správním radou. Současně je počítán k nejpłodnějším přispěvatelům do tehdejšího vlastivědného periodika *Der Pilsner Kreis*, méně již do *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* a dalších časopisů (Anonym 1931, 78-79). Ve své badatelské činnosti se věnoval zejména pravěkým nálezům, dějinám města Plzně či problematice kamenných křížů na Plzeňsku. Zemřel v roce 1940 (Bergmann 1940, 91).

CARTELLIERI Josef (1849-1909)

S historií archeologického bádání na Chebsku je v poslední třetině 19. století a přelomu století následujícího spojeno i jméno lékaře Josefa Cartellieriho, pocházejícího z Františkových Lázní. Cartellieri se zaměřoval převážně na pozůstatky pravěkého osídlení ve zdejších slatinách a rašeliništích. V rámci svých převážně záchranných výzkumů, které byly podníceny tamní těžbou rašeliny, shromáždil Cartellieri nemalou sbírku pravěkých artefaktů, včetně organického materiálu, který považoval za pozůstatky nákolních sídlišť. V místě svého působiště nakonec i roku 1909 umírá (John 1909, 102-103).

EICHHORN Otto

Německý archeolog Otto Eichhorn, stříbrský rodák (Eichhorn 1935, 33-47), působil jako středoškolský učitel ve Stříbře a později i jako tamní ředitel muzea. Ve třicátých letech 20. století v okolí města Stříbra provedl několik archeologických terénních průzkumů a výzkumů, z nichž většina byla záchranná (Eichhorn 1937). Pravděpodobně ještě před začátkem války se odstěhoval do Vídně (Sklenář 2005, 156). Ve svých člancích, které publikoval

zejména v časopise *Sudeta*, se věnoval takřka výhradně pravěkým mohylovým pohřebištím ve stříbském regionu. Výsledky svých výzkumů prováděných pod záštitou muzea ve Stříbře shrnul v publikaci s názvem *Ausgrabungen des Museums der Stadt Mies von 1933 bis 1936* (Eichhorn 1937a).

FÖDISCH Julius Ernst (1840-1877)

Po studiu historie, geografie a filologie ve Vídni působil tento badatel především na Podbořansku, jako správce sbírek hraběte E. Černína, na Litoměřicku a později v Praze. Svou archeologickou prací však zasáhl okrajově i na území západních Čech, kde se věnoval lokalitě Vladař a výzkumu opevnění tohoto polykulturního hradiště (Sklenář 2005, 169). O svých výzkumech uveřejnil několik příspěvků v dobových periodikách, hlavně v *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* a v *Památkách archeologických*.

FRANZ Leonhard (1895-1974)

Franz se narodil v roce 1895 ve Vídni a zde i po studiu germanistiky a archeologie ve 20. letech působil. Od sklonku 20. let a ve 30. letech přesouvá svou odbornou činnost do Čech. Mezi lety 1928-1938 se stává redaktorem časopisu *Sudeta*, který se věnuje archeologii a v němž uveřejňuje články o svých výzkumech. Zároveň od roku 1929 až 1939 Franze zaměstnává Deutsche Universität in Prag, kde se dokonce v roce 1936 stává řádným profesorem na nově vzniklé katedře prehistorie. Od roku 1930 je členem Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschecho-slowakische Republik a Deutsche Gesellschaft für Geschichte der Deutschen in Böhmen a pět let na to i dopisovatelem Státního

archeologického ústavu v Praze. Od roku 1940 působí v Kommission für Vorgeschichte pro Sudetskou župu v Liberci a od roku 1942 v Badatelské radě pod pražským Archeologickým ústavem. V témže roce pak přijímá pracovní nabídku od univerzity v Innsbrucku, kde vydrží až do důchodu a v roce 1974 umírá ve Vídni (*Sklenář 2005, 173-174*).

Kromě středních Čech Franz uskutečnil několik terénních povrchových průzkumů a archeologických výzkumů i v jižních a západních Čechách, a to například na Horšovskotýnsku, Stříbrsku či na některých lokalitách na Šumavě. Na mnoha výzkumech, které publikoval především v již zmíněném periodiku *Sudeta*, spolupracoval i s archeoložkou Camillou Streitovou.

GNIRS Anton (1873-1933)

V první polovině dvacátého století je Anton Gnirs považován za jednu z nejvýznamnějších osobností v oblasti naší západočeské historie a archeologie, zejména na území Chebska, Loketska a Karlovarska, v menší míře i na území severozápadních Čech.

Gnirs se narodil se 18. ledna 1873 v Žatci, avšak brzy se rodina přestěhovala do Chomutova, kde v roce 1893 ukončil úspěšně gymnázium (*Dorsch 1933, 116*). V témže roce začal své vysokoškolské studium germanistiky, historie a zeměpisu na Německé univerzitě v Praze a později se v rámci svého studia začal specializovat na dějiny umění, klasické dějiny a klasickou archeologii. Promován na doktora filosofie byl pak v roce 1903 (*Roháček 2000, 41-47*), ale již dva roky zpátky se stal členem vídeňského archeologického institutu a poté i konzervátorem Zentralkommission für Denkmalpflege pro zahraniční Istrii (*Dorsch 1933, 116*). Pro tuto práci je však zajímavá zejména Gnirsova činnost až v období po první světové válce, kdy

se natrvalo vrátil do své vlasti. Mezitím stihl provést např. bezpočet cenných archeologických či topografických výzkumů na Istrijském poloostrově či stát se členem-korespondentem Francouzské archeologické společnosti v Paříži (1906), Rakouské numismatické společnosti (1908) či Archeologického ústavu v Berlíně (1912) a během válečných let se angažovat v záchraně památek (*Hořčíčka 2003, 5-7*).

Od roku 1919 působí Gnirs jako učitel na státní reálce v Lokti. S jeho jménem je pak spjato od roku 1923 i vedení tamního městského muzea a archivu. V roce 1925 se stává členem Státního archeologického ústavu v Praze, díky jehož intervenci dostává permanentní dovolenou pro svou vědeckou práci. Jako pracovník ústavu provádí např. výzkum na mohylovém pohřebišti z doby bronzové v Žírovicích nebo na Chebském hradě, což byla pro Gnirse i jeho poslední archeologická zkušenost (*Dorsch 1933, 116*). Zároveň se ve 20. letech stává členem významné německé společnosti s názvem Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen a spoluzakladatelem muzejního spolku Verband der deutschen Museen für Heimatkunde in der Tschechoslowakischen Republik (*Hořčíčka 2003, 5-7*). Anton Gnirs, badatel s širokým záběrem zájmu, jehož bibliografie čítá přes 150 publikací či článků, umírá dne 10. 12. 1933 v Lokti. V jeho stopách pak pokračuje i jeho dcera Anna Gnirsová (*Gnirs 1994, 5-30*).

GÖTTINGER Peter (1845-?)

Peter Göttinger, narozený roku 1845 v Jeníkovcích u Horšovského Týna (*Sklenář 2005, 192*), byl amatérským archeologem, který působil v době poslední třetiny 19. století na Horšovskotýnsku. Je spojován s výzkumem mohylového pohřebiště u Horního Metelska a pravděpodobně i na jiných lokalitách v okolí Horšovského Týna, kde pracoval jako obchodník. Nalezené artefakty odevzdával Národnímu muzeu (*Čujanová-Jílková 1978, 54-62*).

HIBSCH Josef Emanuel (1852-1940)

Na Plzeňsku se jako jeden z prvních Němců věnoval archeologii geolog J.E.Hibsch. Jako konzervátor památkové péče zde v druhé třetině 19. století uskutečnil několik průzkumů širšího okolí i odkryvů, např. mohylníku na lokalitě Hradec u Stoda. Později svou archeologickou i geologickou činnost přesouvá do severních Čech (*Sklenář 2005, 218*).

HIERSCH Josef Gustav (1864-1944?)

J. G. Hiersche, povoláním profesor na gymnáziu v Chebu, je považován ve 20. až 40. letech 20. století na Chebsku za velmi aktivního amatérského archeologa. Současně byl jednatelem Státního archeologického ústavu pro okresy Cheb a Aš (*Sklenář 2005, 218*) a v době války spolupracoval i s teplickým Amt für Vorgeschichte (*Hereit 1994, 10*). Nálezy z Hierscheho náhodných povrchových sběrů či archeologických výzkumů na Chebsku, například z výzkumu mohylového pohřebiště a sídliště chebské skupiny lidu popelnicových polí v Žírovicích u Františkových Lázní (výzkum 1929-1944) či z výzkumu pohřebiště u Jindřichova, daly základ samostatné archeologické sbírce muzea v Chebu. O svých výzkumech pak Hiersche uveřejnil několik článků v místním vlastivědném měsíčníku *Unser Egerland* (*Šebesta 1984, 52*).

JONAS J. Ernst (1878-1965)

Vystudovaný německý architekt J. E. Jonas, pocházející z Berlína měl v roce 1911 možnost provést první archeologický odkryv na Chebském hradě a tak se nesmazatelně zapsat do historie výzkumu této unikátní památky (*Sklenář 2005, 270*). Přínosem výzkumu, který by se dal označit za pravděpodobně první výzkum zabývající se i středověkým obdobím, bylo

objevení slovanského kostrového pohřebiště a základy staršího hradu. V letech 1932-1933 se uskutečnil i další výzkum provedený dalším německým badatelem O.Schürerem, kterého se účastnil i Anton Gnirs. (Šebesta 1984, 51).

KARELL Viktor (1898-1979)

Pro Karlovarsko 20. až 40. let 20. století platí Viktor Karell za jednu z nejvýznamnějších a publikačně nejaktivnějších osobností na poli regionální historie a vlastivědy, okrajově i archeologie. Narodil se v dnes již neexistujícím Doupově roku 1898 a po studiu dějepisu, germanistiky a geografie v Praze a ve Vídni získal roku 1921 titul doktora filosofie. Od roku 1928 začíná působit jako středoškolský učitel v Karlových Varech, kde se i o sedm let později stává ředitelem a archivářem městského muzea (Bucharovič 2009, 48-49). Již od 20. let vydává své první regionálně historické a vlastivědné práce zaměřené na Doupovsko, Karlovarsko či Krušnohorskou, např. o dějinách osídlení či o hradech a zámcích v *Burgen und Schlösser des Erzgebirges und Egertales* (Karell 1935). V letech 1938-1941 pak pod jeho vedením pod záštitou muzea vychází *Karlsbader historisches Jahrbuch*, ve kterém jsou obsaženy příspěvky k historii města Karlovy Vary a jeho okolí. Viktor Karell zde pojednává i o jednom ze svých terénních archeologických výzkumů v roce 1937 na lokalitě s pozůstatky pozdně středověké tvrze Přemilovice-Sedlec u Karlových Varů (Karell 1938), o čtyři roky později byl pověřen vedením i dalšího výzkumu na nedaleké tvrzi Dalovice (Karell 1942). Od roku 1942 se Karell účastnil válečných bojů a po návratu byl po válce odsunut. Umřel v roce 1979 v německém městě Landau an der Isar (Hoffmannová-Pražáková 2000, 301-302), ve kterém je dokonce po něm pojmenována místní reálná škola.

LANZENDÖRFER Karl (1908-1945)

Historik a učitel Karl Lanzendörfer, narozený v roce 1908 v Tachově patří k těm badatelům (*Sturm 1984, 386*), kteří se sice aktivně v terénu nezabývali archeologickou činností, ale věnovali se ve svém regionálním bádání na teoretické rovině tématům blízkým archeologii, zejména dějinám osídlení západočeských regionů, v případě Lanzendörfera historií středověkého osídlení a kolonizace na Tachovsku a jazykovědným rozborem místních jmen (*Nováček 2005, 387-388*). Problematiku středověkého osídlení a kolonizace pak rozvinul i ve své disertační práci v roce 1935, jejíž přepracovaná verze vyšla o šest let později v podobě publikace. V roce 1945 Lanzendörfer umírá v koncentračním táboře Buchenwald (*Sturm 1984, 386*).

LENZ Othmar (1900-?)

Mezi další osobnosti německé archeologie v západních Čechách lze částečně zařadit i historika Othmara Lenze, narozeného v roce 1900 v Plzni. Po získání titulu doktora filosofie v roce 1923 Lenz působil jako učitel na Bezručicku, ke kterému se vztahuje i převážná část jeho vlastivědné a historické práce (*Zirwick 1926, 78-97*). Kromě zájmu o tamní dějiny osídlení a zaniklá místa v regionu prováděl Lenz i průzkumnou činnost na lokalitě Okrouhlé Hradiště z pozdní doby bronzové, které objevil na základě povrchových sběrů a v jeho blízkosti provedl i amatérský výzkum mohylového hrobu (*Streitová 1934, 36-42*). V rámci publikační činnosti byl Lenz velmi aktivní v regionálních periodících *Der Pilsner Kreis* či *Deutsche Heimat*.

MARTIUS Anton (1794-1876)

Za prvního zájemce o archeologii kolem poloviny 19. století v německém prostředí na Chebsku by se dal považovat farář, přírodovědec a

sběratel Anton Martius. Svou badatelskou činností zasahoval v menší míře i na Karlovarsku a v Krušnohoří (*Sklenář 2005, 363*). Na Ašsku prováděl amatérské vykopávky na některých lokalitách, které mylně interpretoval jako památky z doby římské. Díky svým výzkumům a sběratelské činnosti shromáždil velkou archeologickou sbírku (*Šebesta 1984, 50*).

PETER WENZEL

Tento učitel z Královského Poříčí a zároveň amatérský archeolog má na svědomí jeden z prvních terénních archeologických výzkumů na Sokolovsku, konkrétně na lokalitě s tvrzištěm v Kostelní Bříze v roce 1924 (*Brtek-Hereit 1999, 19*). V meziválečné době podnikl společně s dalším aktivním zájemcem o archeologické památky A. Bergmannem i další menší archeologické průzkumy a odkryvy, např. na lokalitě Mlýnek na Chebsku nebo v okolí Královského Poříčí (*Bergmann 1928a, 69-72*).

RICHTER ERNST (1914-1940)

Další německý badatel, historik a jazykovědec Ernst Richter, pocházející z Nového Kramolína na Horšovskotýnsku, se v tomto regionu v době meziválečné věnoval podobně jako Karl Lanzendörfer vývoji místního osídlení na základě rozboru místních názvů, tedy témat ve své době velmi žádaných. Problematiku vztahu onomastiky a osídlení na Horšovskotýnsku pojednal i ve své disertační práci na pražské univerzitě. Na počátku druhé světové války byl povolán do vojenské služby a jako datum jeho úmrtí s neznámým místem je uváděn rok 1940 (*Holý 2000, 16*). Příspěvky o svém regionálním bádání Richter uveřejňoval často v dobovém periodiku *Der Pilsner Kreis* (např. *Richter 1937a, 43-44; 1937b, 62-63*).

SCHMIDT Georg (1865-1946)

V případě Georga Schmidta se jedná o významného historika a archiváře, který svého času působil zejména na Stříbrsku a Tachovsku. Narodil se v roce 1865 v Suché na Chebsku, studoval v Chebu a poté v Praze na německé univerzitě historii a zeměpis. Po studiích se prosadil nejprve jako učitel v Plzni a v letech 1895-1926 jako gymnaziální profesor ve Stříbře, kde se také usadil. Současně však již od roku 1906 pracuje jako státní archivář a dva roky nato se stává konzervátorem Zentral Kommission für Kunst- und historische Denkmale pro okresy Horšovský Týn, Stříbro, Planá a Tachov. V roce 1919 pak získává post státního konzervátora Památkového ústavu v Praze. Svůj život dožívá rok po skončení 2. světové války v bavorském Wiesau (*Seibt – Lemberg - Slapnicka 2000, 687-688*).

Schmidt začíná své první články, uveřejněné např. v regionálních časopisech *Unser Egerland*, *Der Pilsner Kreis* nebo v *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, o regionální historii a vlastivědě publikovat již od roku 1890. Předmětem Schmidtova bádání je především historie města Stříbra, zaniklé vesnice na Tachovsku či západočeské hrady a zámky. Ve 30. letech se s badatelem Otto Eichhornem podílí na archeologických výzkumech v okolí Stříbra (*Gücklhorn 1936, 62*).

STEIDL Josef Oskar (1884-1974)

Stejně jako J. G. Hiersche se o archeologii Chebska zajímal a přispěl významnou měrou k poznání jeho pravěkého osídlení i badatel J. O. Steidl, profesí soudní úředník v Chebu, který v tomto kraji působil také ve 30. a 40. letech 20. století. Oproti Hierschemu se věnoval hlavně systematickým povrchovým sběrům (*Sklenář 2005, 534*). Coby amatérský archeolog obohatil svým sběratelstvím nejen archeologickou sbírku muzea v Chebu, ale i poznání

zdejšího pravěkého osídlení díky průzkumům na 11 mezolitických a 70 mladobronzových lokalitách na Chebsku (*Šebesta 1984, 52*).

STREITOVÁ Camilla (1903-1950)

Žákyně a později i kolegyně Leonharda Franze, rodačka z Liberce, získala svůj doktorát z archeologie na Německé univerzitě v Praze v roce 1932, kde se i po skončení svých studií uplatnila jako asistentka (*Sklenář 2005, 540*). Během 30. let prováděla výzkumy některých lokalit v severních Čechách, ale i v jižních a v několika případech zasáhla její badatelská činnost i do Čech západních. Společně s profesorem Franzem nebo na základě jeho pověření prováděla výzkumy hradišť Sedla u Albrechtic a Okrouhlého Hradiště či mohylových pohřebišť na Horšovskotýnsku (lokality Podražnice, Horní Metelsko aj.). Své výzkumy pak oba publikovali zejména v archeologickém časopise *Sudeta* (*Franz – Streit 1933, 101-115; Streit 1934a, 85-91; 1934b, 36-42*). Politické názory, které sdílela společně s Franzem, jí dovedly až na post komisařky v Archeologickém ústavu v Praze během let 1938-1941. Před koncem války odešla do Německa, kde v roce 1950 dožila ve městě Würzburg (*Sklenář 2005, 540*).

TAUBER Theodor (1887-1940)

S Camillou Streitovou a Leonhardem Franzem spolupracoval ve své době i zájemce o vlastivědu a amatérský archeolog Theodor Tauber, narozený v roce 1887 v Lipoltově u Chebu. Jako učitel působil na mnoha školách v západních Čechách a k zájmu o památky a archeologii se dostal až ve 30. letech. V posledních čtyřech letech svého života se aktivně věnoval systematickému průzkumu okolí Horšovského Týna, kde objevil několik nových pravěkých lokalit s více jak šesti sty mohylovými hroby (*Anonym 1940,*

119). Pod vedením L. Franze a C. Streitové se účastnil i několika výzkumů, například v případě mohylového pohřebiště u Mělnice (*Tauber 1938, 49*). V prvních dvou letech 2. světové války ho zaměstnával Amt für Vorgeschichte v Teplicích, který ho jmenoval okresním pověřencem pro pravěk pro Horšovskotýnsko (*Anonym 1940, 119*). V roce 1940 pak umírá v Horšovském Týně na mozkovou mrtvici ve věku 53 let (*Bergmann 1940, 91*).

WEISSENBACH Paul (1902-1942)

Ve spojení s meziválečným archeologickým bádáním na Horšovskotýnsku se objevuje i jméno německého učitele a amatérského archeologa Paula Weissenbacha. Weissenbach se narodil v roce 1902 v Horšovském Týně a po studiu přírodopisu a geografie na univerzitě v Praze působil jako učitel v Plesné, Chebu, Lokti a nakonec ve Stříbře. Současně pod jeho vedením bylo provedeno několik výzkumů mohylových pohřebišť na Horšovskotýnsku a objevené artefakty z těchto výzkumů tvoří dodnes podstatnou část sbírky tamního muzea. V prvních letech války se Weissenbach stal pracovníkem nově vzniklé archeologické instituce v odtrženém pohraničí Amtu für Vorgeschichte, když obdržel funkci pověřence pro pravěk v okrese Stříbro a členství v archeologické komisi. V roce 1942 však Weissenbach umírá po těžké nemoci (*Schroller 1942, 144*).

ZIMMERMANN Heinrich (1903-1987)

S městem Loket je kromě Antona Gnirse spojena i postava Heinricha Zimmermanna, který pocházel z německé obce Schwarza. Pravděpodobně i samotný Gnirs, coby Zimmermannovo učitel na loketském reálném gymnáziu, ovlivnil jeho budoucí zájem o historii a archeologii v regionu. Zimmermann v letech 1930-1932 působil jako dobrovolný pracovník Městského muzea a

archivu v Lokti, kde opět navázal kontakt s Gnirsem, toho času již vedoucím muzea, a kromě asistence u některých významných regionálních publikací asistoval Gnirsovi i např. u archeologického výzkumu hradiště ve Starém Lokti u Tašovic. Jeho zájem o archeologii se pak projevil i v dalších průzkumech kolem loketského hradu. Od roku 1933 pak učí na středních školách v Chebu, Lokti a Karlových Varech a do loketského archivu a muzea se vrací na počátku 40. let. Jako jeden z mála Němců v Čechách nebyl po roce 1945 odsunut a mohl být zaměstnán jako archivář v Lokti a později v Sokolově. V Lokti nakonec v roce 1987 i umírá (*Bucharovič 2009, 133-135*).

3.2 Srovnávací část

V této části práce je záměrem pokusit se o komparaci badatelských aktivit vybraných výraznějších osobností německé archeologie, a to především na základě zkoumaných témat, metod výzkumu a jejich míře vzdělanosti v archeologii. Srovnání se však bude týkat i jednotlivých regionů západních Čech v závislosti na současném stavu poznání. Přirozenou součástí je zde nástin vývoje německého archeologického bádání ve sledované oblasti, s ohledem na vazby k různým vědeckým institucím či regionálním muzeím a spolkům. V závěru je pak na místě i částečné porovnání situace v západních Čechách s ostatními pohraničními německými oblastmi Čech, zejména s vývojem archeologie v severozápadních Čechách a porovnání s českou archeologií.

3.2.1 Německá historiografie v Čechách

V souvislosti s vývojem německé archeologie na západočeském území je na tomto místě potřebné krátce přiblížit i vývoj a osobnosti německé historiografie v Čechách, neboť ta měla neopominutelný vliv i na námi

sledované badatele a jejich regionální archeologickou, historickou a vlastivědnou práci.

Německé dějepisectví v Čechách se v 2. polovině 19. století vyvíjí především jako reakce na Palackého syntézu českých dějin, které z pohledu německých historiků opomíjelo význam německého obyvatelstva v našich dějinách a zejména jejich podíl na kulturní úrovni Čech. Dobová situace napomáhala rozvoji nacionalismu ve všech směrech společenského dění a tudíž i v německé, ale i české historiografii se objevuje tendence jejího využití k rozdílným politickým zájmům a pozvednutí významu svého národa. Hlavními osobnostmi německé historiografie této doby, která se již vyznačovala protičeským postojem, jsou zde profesor Konstantin Höfler a jeho nástupce Adolf Bachmann (*Kutnar-Marek 1997*). Rozvoj této linie je pak spojen se založením historické organizace Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen Höflerovými žáky Schlessingerem a Lippertem v roce 1862 a vznikem jejího hlavního periodika, o kterém pojednáváme v následující kapitole.

Nacionalistický a protičeský ráz německé historiografie v Čechách však pokračuje i ve století následujícím, kdy zesiluje především po vzniku Československa. Jedním ze stěžejních témat zůstávají počátky Němců v českých zemích, do popředí se však stále více dostává problematika německé kolonizace českých zemí, počátky christianizace Čech či tematika husitství (např. *Naegle 1915*) a zároveň se zvyšuje i zájem o minulost ze strany německých badatelů. S tímto obdobím německého dějepisectví u nás je spojeno jméno Bertolda Bretholze a jeho teorie kontinuálního německého osídlení v českých zemích (např. *Bretholz 1921*), která se ujala zejména u regionálních historiků zabývajících se dějinami osídlení hlavně ve 30. a 40. letech a měla velký vliv i na archeologické bádání (*Leśniewska 2004, 112-118*). V regionálním měřítku se zesílený zájem o minulost u německých badatelů projevuje zaměřením na regionální vlastivědu, zvýšeným zájmem o

památky v okolí, výzkumem dějin měst a mikroregionů či rozbohem místních a zeměpisných názvů.

3.2.2 Nástin vývoje archeologického bádání v západních Čechách

Než se dostaneme k samotnému srovnání některých německých badatelů, které jsme si představili v první části práce, pokusíme se na následující části textu nastítnit, jak se archeologická činnost ve sledovaných regionech vyvíjela v čase a dobovém kontextu a k jakým institucím a spolkům se mohla ve svém izolovaném postavení vztahovat.

3.2.2.1 Doba rakouské (rakousko-uherské) monarchie

Ačkoli výraznější zájem německých badatelů o západočeské archeologické památky spadá až do 2. poloviny 19. století, objevují se před jeho polovinou dvě výjimky. Tou první je osoba Franze Hockeho, jehož jméno se objevuje ve spojitosti s amatérskými výzkumy pravěkých mohyl v okolí Poběžovic na Domažlicku (*Čujanová-Jílková 1978, 56*). Více informací o archeologické činnosti však najdeme u druhého badatele Antona Martiuse, působícího zejména Chebsku a Ašsku, jehož aktivní zájem pokračoval i v následující polovině století (*Šebesta 1984, 50*).

Aktivita německých badatelů v západočeském prostředí mírně roste až ve 2. polovině 19. století, v souvislosti s dobovou situací. Od 60. do 90. let dochází ke zřizování menších vlastivědných českých i německých muzeí v jednotlivých regionech, rozvíjí se sbírkotvorná činnost a amatérská archeologie. Zakládání regionálních muzeí bylo podníceno především potřebou prezentovat daný region pomocí sbírek, ale i potřebou politickou. Ve zmíněném období byla na území západních Čech založena německá muzea v Kraslicích (1867), Karlových Varech (1870), Chebu (1873) a Mariánských

Lázních (1887), která byla zpravidla spravována místními spolky (*Špét 2003*). Za zmínku stojí uvést i první výzkum ve městě Chebu v roce 1856, o který se zasloužil německý architekt Bernhard Grüber v rámci restaurování chrámu sv. Mikuláše (*Šebesta 1984, 50*).

Výraznější centra německé archeologie u nás se však okolo nově založených muzeí a spolků nevytvořila. Němečtí zájemci o archeologii a regionální dějiny se začali sdružovat především při historické organizaci Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen vzniklé již v roce 1862, která hned v následujícím roce začala vydávat svůj vlastní časopis s názvem *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Existence spolku trvala až do druhé světové války. Hlavní náplní činnosti organizace sdružující německé historiky i některé archeology, byla snaha dokázat původní německé osídlení na našem území. Organizace spravovala i vlastní sbírku starožitností, při jejíž správě se uplatnil i J.E.Födisch (*Sklenář 1996, 2-3*). Současně však již od roku 1850 existovala centrální komise památkové péče s působností na celém území rakouské monarchie s názvem K.k. Central-Commission für Erforschung und Unterhaltung der Baudenkmale se sídlem ve Vídni, která postupně vytvořila na většině území síť konzervátorů pro jednotlivé oblasti (*Sklenář 2005, 685*).

Na regionální úrovni se amatérské výzkumy německých badatelů množí hlavně v období od 70. let 19. století. Výzkumy se vyznačují již snahou o praktičtější a vědecktější přístup práci v duchu pozitivistické archeologie nahrazující její dosavadní romantické pojetí (*Sklenář 2005, 19*). Na Chebsku a Karlovarsku pokračuje ve své sběratelské činnosti již výše zmíněný Anton Martius, ale také Josef Cartellieri, který svou badatelskou a sbírkotvornou prací obohatil poznání pravěkého Chebska. Lázeňský lékař Cartellieri se věnoval výhradně nálezům a průzkumům rašelinišť ve Františkových Lázních a jejich okolí a v souvislosti se zde nacházenými předměty rozvíjel teorii, že jde o pozůstatky nákolních osad (*John 1909, 102-103*).

Jiný německý badatel, Peter Göttinger působil v oblasti Horšovskotýnska, kde prováděli již první systematictější výzkumy mohylových pohřebišť badatelé Brauer a Dolesch v Mírkovicích a u Podražnic. Göttingerovo jméno je spojováno s výzkumy mohyl z doby bronzové u Horního Metelska, o vlastním bádání, vedeném spíš sběratelskou vášní však na rozdíl od svých kolegů nic nepublikoval (Čujanová-Jílková 1978, 54-62). Amatérskému výzkumu mohyl se v té době okrajově věnoval i geolog německého původu J. E. Hibsche, který prozkoumal tyto pravěké památky na lokalitě Hradec u Stoda (Sklenář 2005, 218).

K menšímu útlumu archeologického zkoumání památek regionů západních Čech ze strany německého obyvatelstva dochází v období přelomu století do konce první světové války. Do zmíněného období sahají počátky publikační činnosti historika Georga Schmidta, který uveřejňuje svou monografii o dějinách města Stříbra *Abriss der Geschichte der königliche Stadt Mies* (Schmidt 1912), Franze Andresse, který se ve svých pracích zaměřil na dějiny města Dobrušky v publikaci *Die Stadt Dobruška* (Andress 1904) a na památky přilehlého okolí v *Denkmäler und Sagen im Bezirke Dobruška* (Andress 1906) nebo archiváře Karla Siegla, jenž se v bezpočtu publikovaných pracích věnoval hlavně dějinám Chebu a Chebska. Všichni tři badatelé patřili i mezi příležitostné přispěvovatele nově vzniklého měsíčníku *Unser Egerland*, který založil a řídil od roku 1897 Alois John, další významný regionální badatel na Chebsku, který se věnoval otázkám zdejšího osídlení a pozdější ředitel muzea ve Františkových Lázních.

Časopis *Unser Egerland*, který vycházel až do roku 1943, byl zaměřený na vlastivědu širšího Chebska a svým badatelským záběrem pokryl široké spektrum oborů a témat. Během let se tak na jeho stránkách uveřejnilo i značné množství příspěvků k regionální archeologii. Objevuje se v něm i zmínka o prvním archeologickém výzkumu na Chebském hradě provedeném

německým architektem J. E. Jonasem v roce 1911. Ve své době šlo o velmi vyzrálý, rozsáhlý a bohatě dokumentovaný projekt (*John 1914,4-10*).

3.2.2.2 Doba první republiky (1918-1938)

Vznik Československé republiky, kdy se německé obyvatelstvo ocitlo nedobrovolně obklopené státní hranicí v českém pohraničí, měl i přirozené důsledky na vývoj a výraznější projev německé archeologie v západních Čechách. V meziválečné době se čím dál častěji setkáváme se systematickými výzkumy lokalit a mikroregionů a mezi hojným počtem amatérů i s rostoucím počtem vysokoškolsky vzdělaných německých odborníků na archeologii. Kromě dosavadních existujících sdružení se německé regionální bádání začíná vázat i na některé z nových institucí, spolků a muzeí, k jejichž zakládání dochází na našem území a tedy i v pohraničí s převážným německým složením zejména ve 20. a 30. letech. Současně je pro publikování výsledků německé archeologické činnosti otevřen prostor i v bezpočtu nově vznikajících regionálních periodik.

Jednou z hlavních nových institucí sdružující německé badatele v oboru archeologie, amatérské i profesionální, se v roce 1924 stává Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei (dále již jako DGVFT) se sídlem v Ústí nad Labem, která vzniká jako protiváha Společnosti československých prehistoriků fungující od roku 1919. Z nám známých badatelů se ve vedení společnosti objevují např. jména Antona Gnirse, který se stává jedním z členů hlavního výboru, Leonharda Franze, který zaujímá v roce 1936 místo prvního předsedy nebo Camilly Streitové, která od roku 1937 působí jako první jednatelka společnosti (*Sklenář 1997,2-3*). Nicméně již od roku 1925 společnost začíná s vydáváním svého odborného časopisu *Sudeta*, který je jako první a jediný německý časopis v českých zemích zaměřen takřka výhradně na archeologii a tématy článků

jsou až na výjimky pravěké až raně středověké nálezy a výzkumy na našem území. Z německých badatelů zde publikují o západočeských výzkumech především již zmiňovaní profesionálové A. Gnirs, L. Franz, jenž se podílel i na vedení Sudety, C. Streitová nebo V. Karell a O. Eichhorn, ale objevují se zde příspěvky i amatérských archeologů jako v případě A. Bergmanna. Publikační činnost v *Sudetě* byla přerušena v roce 1938, později během války však ještě stihly vyjít dvě čísla z obnovené řady pod názvem *Sudeta Neue Folge*.

V menší míře se kromě periodika *Sudeta* objevují archeologická témata a zájem německých badatelů o staré památky v regionech západních Čech i na stránkách jiných nově vzniklých vlastivědných časopisech, jako např. v periodiku *Deutsche Heimat*, vydávaného v letech 1925 až 1936, v *Der Pilsner Kreis*, vedeného A. Bergmannem v letech 1929 až 1943 (od roku 1932 vydávaného pod názvem *Unsere westböhmisches Heimat* a od roku 1936 jako *Unsere Heimat*) a okrajově i v časopise *Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde* z let 1928 až 1938. Současně však nadále trvá činnost již výše zmíněných časopisů *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* a *Unser Egerland*, založených v předchozím století.

Kromě vazeb na německou společnost DGVFT je meziválečný vývoj německé archeologie v Čechách spojen také s další významnou institucí, Deutsche Universität in Prag, která se v roce 1920 oddělila od Karlovy Univerzity, rozdělené však na českou a německou už v roce 1882, a jejíž archeologický ústav Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte, založený roku 1929, je spojen hlavně s osobou prof. Leonharda Franze (*Sklenář 2005, 684*). Někteří němečtí badatelé spolupracují i s českou centrální archeologickou institucí Státním archeologickým ústavem v Praze, vzniklým v roce 1919, který se však v převážně německém pohraničí příliš neangažuje.

Na regionální úrovni se tak němečtí badatelé v oboru archeologie sdružovali nadále spíše při místních již existujících či nově zakládaných

spolcích, regionálních muzeích a archivech, na sobě navzájem nezávislých. Mezi nejvýraznější badatelská centra v převážně německém západočeském pohraničí v době meziválečné patřila bezesporu muzea a archivy se svými pracovníky a dobrovolníky zejména z řad učitelů v městech Chebu, Karlových Varech nebo v menší míře v Lokti, jejichž činnost pokračuje již z předchozího století, ale pozvolna získávají na významu i nově zřízená muzea ve Stříbře či ve Stodu. Téměř všechna německá muzea na území republiky se postupně sdružila pod jednotnou muzejní organizaci s názvem Verband der Deutschen Museen für Heimatkunde in der Tschechoslowakischen Republik, vytvořenou v roce 1922 jako protiváhou ke Svazu československých muzeí (*Špét 2003*).

Archeologické bádání na Chebsku ve sledované době je spojeno téměř výlučně s německy mluvícími badateli. V době mezi světovými válkami je zde vedle chebského muzea vedeného badatelem Karlem Sieglem založeno i vlastivědné muzeum ve Františkových Lázních, na jehož vedení a správě sbírky se podílí Alois John. V archeologické terénní práci však vynikají zejména amatérští zájemci o archeologii J. G. Hiersche a J. O. Steidl, svými výzkumy přispěli k poznání minulosti Chebska i badatelé A. Gnirs, K. Wagner nebo O.S chürer (srov. *Šebesta 1984, 50-56*).

Na Karlovarsku a Sokolovsku mezi nejvýznamnější představitele německé meziválečné archeologie bezesporu patří A. Gnirs s místem působiště v loketském muzeu a archivu, v jehož stopách ho následoval i jeho asistent H. Zimmermann. Další archeologická činnost v této oblasti je pak kromě Městského muzea v Karlových Varech a jeho ředitelem V. Karellem spjata i s dalšími badateli německé národnosti A. Bergmannem či W. Peterem (srov. *Plesl 1983, 5-26*).

Na Tachovsku a Stříbrsku je v době 20. a 30. let 20. století archeologická práce v terénu vykonávána zejména badateli O. Eichhornem a L. Bittnerem. V rámci další vlny zakládání vlastivědných muzeí je zde otevřeno

i nové německé muzeum ve Stříbře (1930), jehož aktivity jsou spojené s výše zmiňovaným Eichhornem, G. Schmidtem či W. Weschtou, nebo např. muzeum v Tachově (1933) (*Špét 2003*). Dějinami osídlení se v této oblasti zabývají především regionální badatelé G. Schmidt, J. Willinger nebo K. Lanzendörfer.

Na meziválečném Plzeňsku ve své badatelské činnosti pokračují zejména F. Andress a F. Blöchl. Nově zakládaná vlastivědná regionální muzea orientovaná na německé obyvatelstvo vznikají i zde, např. muzeum ve Stodě, založené výrazným amatérským archeologem A. Bergmannem v roce 1927 (*Storch 1942,30*), nebo Vlastivědné muzeum v Úterý, založené téhož roku pozdějším správcem R. B. Nentwichem (*Nentwich 1929, 78-79*).

V případě Klatovska a Horšovskotýnska je pak vývoj německého archeologického zkoumání v době meziválečné spjat především s představiteli tehdejší profesionální archeologie L. Franzem a C. Streitovou, kteří svým odborným působením v terénu zasáhli i do vývoje na Stříbrsku a Plzeňsku a s amatérskými archeology P. Weissenbachem či T. Tauberem (srov. *Čujanová – Jílková 1978, 54-62*).

3.2.2.3 Doba okupace (1938-1945)

Důsledkem událostí v tehdejší Československu koncem 30. let a v letech válečných, které měly přirozeně dopad i na vývoj německého bádání, vstoupila německá archeologie v západních Čechách do své závěrečné éry. Po Mnichovské dohodě na podzim roku 1938 a následné okupaci došlo k odtržení německých pohraničních oblastí od zbytku československého území a k jejich připojení k Německé Říši pod názvem Sudetská župa. V souladu s tím měla být i veškerá archeologická činnost na území Sudet, tedy i na většině území západních Čech, dle říšského vzoru podřízena nově zřízené centrální archeologické instituci s názvem Amt für Vorgeschichte se

sídlem nejprve v Liberci, později v Teplicích. Amt für Vorgeschichte v čele s ředitelem H. Schrollerem měl např. na starosti povolování archeologických výzkumů, zakázal jakékoli soukromé sbírky a na základě jeho nařízení byla na zabraném území vytvořena hustá síť konzervátorů a okresních pověřenců (*Blažek 2008, 433-438*). V západních Čechách se mezi okresními pověřenci pro archeologickou památkovou péči objevují např. badatelé J.G.Hiersche pro chebský okres a Viktor Karell pro okres Karlovy Vary (*Sudeta Neue Folge 1940, 123*). Po založení Amtu für Vorgeschichte vzniká v Liberci i Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, při kterém je založena i speciální komise pro archeologii. Z členů zde můžeme jmenovat L.Franze, H.Schrollera či J.G.Hierscheho (*Blažek 2000, 137-155*).

Na základě změn v organizaci archeologické památkové péče na území Sudet po roce 1939 dochází tedy k omezení archeologické práce v západních Čechách. Pokračovat ve výzkumné činnosti je zde během války umožněno pracovníkům úřadu pro pravěk, tj. např. H. Schrollerovi na raně středověkém hradišti v Tašovicích (1940) a okresním pověřencům pro pravěk J.G.Hierschemu, který se věnuje pravěkému pohřebišti v Žírovicích (snad až do roku 1944) , V. Karellovi na pozdněstředověké tvrzi v Dalovicích (1941) nebo T.Tauberovi a P.Weissenbachovi na Horšovskotýnsku a Stříbrsku. S postupem války však činnost úřadu pro pravěk a archeologické komise, stejně tak jako archeologická práce v západočeském pohraničí ustává, podobně zaniká i publikační činnost ve vlastivědných periodikách *Unsere Heimat*, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* nebo *Unser Egerland* v roce 1943. Konec války a následný odsun německého obyvatelstva z Čech pak znamenal i konec německé archeologie na našem území.

3.2.3 Srovnání badatelů

Po krátkém představení jednotlivých osobností německé archeologie v úvodní biografické části práce a jejich zasazení do kontextu výše zpracovaného vývoje německého bádání v západních Čechách je na následujících stránkách hlavním záměrem podat bližší představu o archeologické práci některých výraznějších badatelů na sledovaném území, kteří po sobě zanechali i dostatečné množství materiálů o své činnosti. Pro následující srovnání a zhodnocení jejich přínosu v historii oboru byli vybráni badatelé Anton Gnirs, Otto Eichhorn, Alois Bergmann, Viktor Karell, Leonhard Franz a Camilla Streitová.

V souvislosti s německou archeologií v západních Čechách před rokem 1945 se vůbec nejčastěji objevuje jméno Antona Gnirse. Není zde předmětem analyzovat jeho bohatou vědeckou archeologickou činnost v zahraničí nebo v jiných částech tehdejšího Československa, nýbrž jsou pro tuto práci podstatné Gnirsovy aktivity v západních Čechách po první světové válce, respektive v úseku od 20. let do okamžiku jeho úmrtí v roce 1933. V tomto období se Gnirs, jehož badatelský záběr daleko přesahuje oblast archeologie a zájmu o památky, věnuje i archeologickému bádání na Karlovarsku a Chebsku. Kromě své záslužné archivářské a muzejní práce v Lokti provádí zároveň jako pracovník a konzervátor pražského Archeologického ústavu od roku 1925 průzkumné a výzkumné práce na některých místních převážně pravěkých a raně středověkých lokalitách.

Gnirs však nebyl vysokoškolsky vzdělaným odborníkem na pravěkou archeologii ve střední Evropě, nýbrž na klasickou archeologii. Přesto však na základě své předchozí dlouholeté praxe a širokého spektra zájmu dokázal bezpochyby svými výzkumy obohatit podstatnou měrou poznání kulturní a sídelní historie dané oblasti. V době jeho působení v západních Čechách vznikají i jeho dodnes nejvíce ceněné topografické práce, věnující se popisu novodobých, ale i starších historických a umělecko-historických památek na

území západních Čech, jejichž sepsáním je pověřen od Státního archeologického ústavu v Praze v roce 1926 (Klsák 2003, 32-38). Bohužel však za jeho života stihly vyjít pouze topografie Loketska (*Gnirs 1927a*), Tepelska a Mariánskolázeňska (*Gnirs 1932*), topografie Karlovarska z roku 1933 byla vydána až za přičinění jeho dcery v roce 1996.

Ačkoli se v případě Antona Gnirse jedná o velmi aktivně publikujícího badatele, o jeho archeologických výzkumech v době jeho působení v západních Čechách najdeme v dobových periodikách zabývajících se i archeologickou problematikou jen málo zmínek, bohužel většina z nich zůstala pouze v rukopisech. Jednu z výjimek tvoří snad příspěvek v časopisu *Sudeta* z roku 1927 o Gnirsovo výzkumu domnělých nákolních staveb z rašelinišť ve Františkových Lázních, respektive revizním výzkumu po jiném badateli Josefu Cartellierim. Gnirs zde popisuje nalezené kůly a jiné artefakty, které Cartellieri označil jako pozůstatky nákolních osad, a pátrá po místech jejich nálezu. Kromě provedení klasické exkavace zde Gnirs pro svůj výzkum využil i výsledků paleobotanické a pylové analýzy ze zdejších slatin. Gnirsův výzkum nakonec existenci nákolních osad ve františkolázeňských slatinách nepotvrdil a nalezené kůly zařadil až do mnohem mladší doby. Přesto zde však Gnirs otevírá otázku využívání zdejších pramenů již v pravěkém období a možné závislosti osídlení (*Gnirs 1927b, 77-87*). Úvahy na toto téma rozvinul už v případě dalších západočeských lázní ve své publikaci *Karlsbad in seiner ältesten Vergangenheit*, kde na základě nálezu sošky v karlovarském vřídle, vyslovuje hypotézu o možném osídlení Karlovarska již v době římské ve spojitosti s využíváním pramenů (*Gnirs 1925*).

Kromě výzkumu ve Františkových Lázních je jeho jméno spojeno i s výzkumem na nedalekém pohřebišti chebské skupiny lidu popelnicových polí v Žirovicích (1929), na Chebském hradě (1933), což byla jeho poslední archeologická zkušenost, na raně středověkém hradišti u Tašovic (poloha

Starý Locket) v roce 1925 nebo v samotném Lokti (např. Šimek 1955; Plesl 1983).

Naproti bezpochyby výjimečné a nadmíru oceňované osobnosti Antona Gnirse stojí zdánlivě méně výrazná osobnost učitele Otty Eichhorna, který v době 30. let působil na Stříbrsku. Ve srovnání s Gnirse se však zaměřoval na systematický výzkum stříbrského regionu a výhradně na jeho pravěké památky, především na mohylová pohřebiště. Eichhorn byl i pravděpodobně v oboru pravěké archeologie vysokoškolsky vzdělán, neboť v úvodu své publikace *Ausgrabungen des Museums der Stadt Mies von 1933 bis 1936* zmiňuje, že si je vědom potřeby archeologického vzdělání nutného k provádění archeologických výzkumů a tudíž se rozhodl dohonit své vzdělání studiem prehistorie na univerzitě ve Vídni (Eichhorn 1937a). Není však zcela jasné, kdy studium dokončil, nicméně již Gücklhorn se o něm v roce 1936 zmiňuje jako o Dr. Eichhornovi (Gücklhorn 1936, 62) a i sám Eichhorn se píše s doktorským titulem ve výše zmíněné publikaci z roku 1937 shrnující jeho výzkumy. Na tomto místě se však jeví přínosnější prozkoumat jeho četné příspěvky v tehdejších odborných a vlastivědných periodikách, zejména v *Sudetě* a v *Unsere Heimat*, ve kterých průběžně o svých výzkumech informuje.

Průzkumnou činnost a následné výzkumy prováděl Eichhorn v okolí Stříbra vždy v letních měsících let 1933 až 1936, pod organizačním vedením Wilhelma Weschty a Georga Schmidta zastupujících muzeum ve Stříbře. Tak například v létě roku 1933 Eichhorn provedl větší počet průzkumů v okolí Stříbra a na základě nabídky od Leonharda Franze i výzkum mohyly z pohřebiště u Malovic, jejíž dokumentaci včetně nálezů, jím datovaných do doby bronzových mohylových kultur, odevzdal do muzea (Eichhorn 1934a, 26-28). V létě následujícího roku ve svém bádání pokračuje a provádí např. výzkum mohylníku u Čertova kamene či u obce Únehle, kde kromě nálezů z doby bronzové zjišťuje i jeden halštatský hrob. Současně je přítomen i při

ohledání sídlištní odpadní jámy nalezené nedaleko od pohřebiště, což ho přivede k teorii o pravděpodobné vazbě sídliště k pohřebišti (*Eichhorn 1935, 33-47*). V jiném příspěvku Eichhorn podává výčet nově objevených a z části jím prozkoumaných pohřebišť za roky 1933 a 1934, který dosahuje čísla devět se 131 mohylovými hroby. Eichhorn na základě své dosavadní terénní činnosti nachází doklady o tom, že mohylová pohřebiště na Stříbrsku nespádají pouze do doby bronzové, jak se dosud předpokládalo, ale že jsou zde dle nálezů přítomny i stopy po osídlení z doby halštatské a laténské (*Eichhorn 1934b, 111-113*).

Dr. Eichhornovi se tak během čtyř let výzkumné a průzkumné činnosti na Stříbrsku podařilo určit na 15 velkých pravěkých pohřebišť s více jak 240 mohylovými hroby včetně některých sídlišť, dosud vědecky neprobádaných. Z toho na sedmi pohřebišťích provedl výzkum odkryvem a zjistil pozůstatky kultur od střední doby bronzové do období přelomu letopočtu. Výzkumy byly provázeny bohatou kresebnou i fotografickou dokumentací (*Eichhorn 1937a*).

Největší přínos Eichhorna v rámci meziválečného německého bádání je tedy především v zaplnění bílých míst na mapě pravěkého Stříbrska, především ji obohatil o nové lokality a o poznání osídlení z doby halštatské a laténské na tomto území. Navíc výsledky svého bádání na rozdíl od mnoha jiných bohatě publikoval v dobových periodikách a kromě toho se velkou měrou podílel i na vzdělávání široké veřejnosti. Například na malovickém pohřebišti v roce 1936 odkryl mohylu takovým způsobem, aby byly vidět její jednotlivé části a následně popsal možný průběh pravěkého pohřbu, aby si i zájemci z řad laiků vytvořili představu o tehdejší pohřbívání (*Eichhorn 1937b, 18-20*).

Ve stejné době jako Otto Eichhorn se archeologií, avšak na amatérské úrovni, zabýval i badatel Alois Bergmann, později používající jako první jméno Luis. Doktorský titul získal pravděpodobně v roce 1924, jak

dokazuje příspěvek v tehdejší vlastivědném časopise *Deutsche Heimat* vycházející z jeho disertační práce o morfologické studii jižní části Chebské pánve (*Bergmann 1926, 252-256*). V rámci archeologické práce v terénu byl Bergmann nejaktivnější v letech 1925 a 1926, kdy provedl několik amatérských výzkumů hradišť a valů na Karlovarsku, Sokolovsku a Chebsku, o nichž uveřejnil jedinou stručnou zprávu v odborném časopisu *Sudeta*. Ze zprávy se v úvodu dozvídáme, že provedl výzkum na hradišti v Tašovicích (v poloze Starý Locket) a průzkum jeho okolí. Popisuje zde profil sondy a nalezené keramické střepy, které rozlišuje na několik typů, ovšem blíže je nedatuje. Chybí zde jakákoli kresebná či fotografická dokumentace a nějaké bližší informace, pouze informuje o odevzdání nalezeného materiálu loketskému muzeu. Totéž platí i o výzkumu na lokalitě Mlýnek u Nového Kostela, kde Bergmann provedl dokonce tři výzkumy. Podobný málo odborný přístup a nedostatek přesnějších informací lze sledovat i u dalších jím zveřejněných výzkumů v této zprávě, jako v případě výzkumu hradiště v Kolové, nedatovaného valu na lokalitě Hluboká u Kaceřova či u Královského Poříčí. Ze zprávy vyplývá, že byl Bergmann i v kontaktu s dalším místním amatérským archeologem Wenzelem Peterem. Dále zde uvádí i objevené, blíže neurčené valy u Těšovic či Horního Částkova, ze zprávy však není jasné, zda zde provedl pouze vizuální průzkum či položil i nějakou zkušební sondu (*Bergmann 1928a, 69-72*).

Další jeho práce v terénu je spojená s působením na Plzeňsku v okolí Stodu a s výzkumy jím založeného vlastivědného stodského muzea. V roce 1928 tak Bergmann provádí výzkum pravěkého pohřebiště Hořina u Holýšova, o kterém se poprvé krátce zmiňuje v rámci svého příspěvku o pravěkých nálezech na Stodsku v archeologickém periodiku *Sudeta* (*Bergmann 1928b, 191-195*), celý článek věnovaný tomuto výzkumu však vychází až o dva roky později v jím založeném a řízeném vlastivědném časopise *Der Pilsner Kreis*. Bergmann zde odkryl a zdokumentoval pozůstatky tří mohylových hrobů a na

základě nálezů pohřebiště datoval od střední do mladší doby bronzové s pokračováním do doby železné. V příspěvku je zřejmý již Bergmannův poučenější přístup k práci oproti předchozím zprávám, jsou zde publikovány i nákresy s prostorovým rozmístěním mohyl a fotografická dokumentace nalezených artefaktů. Ve výzkumu pravděpodobně stodské muzeum i později pokračovalo, avšak nějaké bližší výsledky známé nejsou (*Bergmann 1930, 31-34*).

O něco vzdělanějším typem badatele s odbornějším přístupem k práci se jeví Dr. Viktor Karell, jehož jméno je spojené zejména s archivem a muzeem v Karlových Varech ve 30. a 40. letech. Vysokoškolské vzdělání v oboru archeologie však neměl, byl vystudovaným historikem. Karell na Karlovarsku za podpory muzea provedl výzkumy dvou středověkých tvrzí, jejichž výsledky vztahoval v souladu s dobovou situací na problematiku středověké německé kolonizace. Výzkumy pak uveřejnil ve sbornících muzea *Karlsbader historisches Jahrbuch* a v periodiku *Sudeta*. Provedení prvního odkryvu tvrze mu bylo umožněno na dobu jednoho měsíce na podzim v roce 1937 na lokalitě Přemilovice-Sedlec za přítomnosti dalších dvou pracovníků. Karell zde objevil starší typ obytné věže zhruba čtvercového půdorysu postavené na umělém návrší (dnes označováno také jako tvrz typu motte), s předsunutou obrannou věží, vodním příkopem a valem, která byla pravděpodobně spojená s nedalekým hospodářským dvorem. Ačkoli nalezený materiál byl zařazen do rozmezí 13. až 15. století, určil Karell dobu vzniku této vodní tvrze, v Karellovo tehdejší terminologii označované jako „Burg“ či „Wasserburg“, do doby opětovného osidlování naší země Němci na konci 12. století až přelomu století následujícího a do doby silného vlivu německé říše na tuto oblast. Důvodem pro tyto úvahy o výlučně německých stavitelích tohoto typu tvrzí, byl především specifický typ obytné věže, postavené ve francko-normanském stylu a kromě širšího Chebska a části Německa se na území Čech nevyskytující a také namíření obranné věže směrem na

severovýchod proti Čechám. Zánik tvrže pak Karell datoval do doby 15. až 16. století (*Karell 1938, 118-120*). Keramické nálezy z výzkumu přemilovické tvrže dokládající tamní středověké osídlení pak na základě laboratorní analýzy prozkoumal badatel Josef Grüss, bohužel však nálezy blíže nedatoval (*Grüss 1939, 129-136*).

S ohledem na otázku německé kolonizace a ve snaze doložit německý původ památek na Karlovarsku pokračovalo Karellovo bádání i při jeho druhém publikovaném výzkumu tvrže, tentokrát na lokalitě Dalovice. Pozůstatky dalovické pozdně středověké tvrže byly odkryty již v roce 1938 při výzkumu vedeném Ing. Erichem Kempckem a na základě nálezů byla zasazena do stejného historického kontextu jako přemilovická tvrz (*Karlsbader historisches Jahrbuch 1939, 137-138*). Pokračovat v přerušném výzkumu bylo umožněno Karellovi na podzim v roce 1941 na základě povolení od tehdejší instituce s názvem Amt für Vorgeschichte a říšského památkového ústavu. Karellův výzkum dalovické tvrže přinesl i keramické nálezy kultury s lineární keramikou, a tak zde doložil kromě středověkého i pravěké osídlení této lokality (*Karell 1942, 79-83*).

Na závěr kapitoly je zde na místě přiblížit i archeologickou práci prof. Leonharda Franze a jeho žákyně a spolupracovnice PhDr. Camilly Streitové, tehdejších německých odborníků na archeologii a současníků výše uvedených badatelů. Franz patří spolu se Streitovou k těm německým archeologům, jejichž těžištěm odborné působnosti sice nebyly výhradně západní Čechy, nedají se označit v pravém slova smyslu za regionální badatele mající specifický vztah ke svému zkoumanému okolí, přesto je jejich význam pro dějiny archeologického bádání v západočeském kraji nezpochybnitelný a srovnání by nebylo dostatečné bez zmínky o jejich činnosti.

Franzovy výzkumy v západních Čechách v době 30. let, kdy působil jako profesor katedry archeologie na pražské německé univerzitě, jsou

publikované hlavně v jím vedeném odborném periodiku *Sudeta* a obnášely především systematický průzkum oblasti Šumavy a Českého lesa. V roce 1932 Franz provedl průzkum na pravěkém hradišti Sedlo u Albrechtic (v člancích pod názvem Hefenstein), kde zjistil dosud nezmiňované valové opevnění pravěkého stáří (*Franz 1933, 58-72*). V následujícím roce v průzkumu pokračoval společně se Streitovou, toho času již asistentkou katedry, která zde v roce 1934 na základě povolení Státního archeologického ústavu v Praze a Městského muzea v Kašperských Horách provedla výzkum pomocí několika sond (*Streit 1934a, 85-91*). Kromě toho spolu spolupracovali na několika výzkumech pravěkých mohylových pohřebišť na Horšovskotýnsku v roce 1933, kde zjistili některé nové lokality a doložili zde husté osídlení z doby bronzových mohylových kultur a z doby halštatské, např. na základě výzkumů u Horního Metelska či Podražnic (*Franz-Streit 1933, 101-115*). Na základě pověření od Franze Streitová provedla v témže roce i odkryv i na lokalitě Okrouhlé Hradiště na Stříbrsku, jejíž pravěký charakter Franz rozpoznal dle nalezeného materiálu při ohledání lokality již rok předtím (*Streit 1934b, 36-42*).

3.2.4 Srovnání s vývojem německé archeologie v severozápadních Čechách

Ve srovnání se západočeskou oblastí lze na území severozápadních Čech, tedy na území dnešního Libereckého a Ústeckého kraje, vysledovat podobný vývoj archeologického bádání, neboť obě oblasti byly ve sledované době, zejména v pohraničí, osídleny převážně německým obyvatelstvem. Stejně jako v západních Čechách se zde počátky výraznějšího zájmu badatelů o archeologii a archeologické památky po počátečním romantickém období pojí se sběratelskou činností, jejíž rozvoj lze zaznamenat obzvlášť od druhé poloviny 19. století a se zakládáním prvních regionálních muzeí od 80. let. Kromě městského muzea v Mostě (1888) aj. se však pro severozápadní

Čechy vytvořila i centrální organizace v podobě teplického muzea vedeného postavou Roberta von Weinzierla. Své vedoucí postavení si muzeum udrželo až do Weinzierlovy smrti v roce 1909. Shodně s vývojem německé archeologie na západě Čech i zde dochází k menšímu útlumu badatelských aktivit, jejichž rozvoj lze zaznamenat až ve 20. a 30. letech 20. století kromě stávající spolkové činnosti v souvislosti s druhou vlnou zakládání vlastivědných muzeí a vytvářením jejich husté sítě se spolupracovníky zejména z řad učitelů. V rámci vytváření nových sbírek artefaktů a doplňování starších souborů v muzeích dochází i k jejich nové inventarizaci, ale kromě toho zde stále pokračuje sbírkotvorná činnost i soukromého charakteru a menší archeologické sbírky vlastní i některé školy. Nicméně i zde nenalezneme nějakou výraznější spolupráci mezi muzei, ať už mezi německými nebo německými a českými, výjimkou se zdá být pouze spolupráce mosteckého muzea a českého Podkrušnohorského muzea (*Blažek 1996, 15-18*).

Stejně jako v předchozím století je zde v době meziválečné stále otevřen prostor pro velký počet německých amatérských badatelů, ale opět podobně jako v západočeském pohraničí lze zde v této době sledovat mírný nárůst odborníků na archeologii. Důvodem byl pravděpodobně i malý vliv centrální české archeologické instituce Státního archeologického ústavu v Praze na pohraniční převážně německé oblasti, spolupráce byla spíše výjimečná a ústavu byly ohlašovány pouze výzkumy rozsáhlejšího charakteru (*Blažek 2008, 433-438*). Nejednotná struktura německé archeologie jak v západních, tak v severních Čechách, se radikálně mění v počátcích okupace. Pro kontrolu veškeré archeologické činnosti na celém území tzv. Sudetské župy je zde v roce 1939 vytvořena centrální německá archeologická instituce Amt für Vorgeschichte v Liberci a později v Teplicích, první německá instituce tohoto charakteru, jejíž vedení je v rukou profesionálů v oboru. Vlivem působení této instituce a postupem války jsou archeologické aktivity na celém odtrženém území podstatně omezeny, ale přeci jen lze vysledovat větší

koncentraci výzkumů v oblasti severozápadních Čech než v oblasti západních. S podporou úřadu pro pravěk byly provedeny např. výzkumy na lokalitách Třebušice, Stránce (*Blažek 1996, 15-18*), Křemýž či Sulejovice. Stejně jako v západních Čechách zde končí působení německých badatelů odchodem do jiné země ještě před koncem války nebo v průběhu odsunu. Nutno však podotknout, že někteří ve své badatelské činnosti pokračovali i v nových podmínkách (*Blažek 2008, 433-438*).

3.2.5 Srovnání s českou archeologií

Obecně se německá archeologie v Čechách vyvíjela po celou dobu námi sledovaného období poněkud izolovaně od výraznější archeologie české. Od 19. století, převážně v jeho druhé půli, se zájem Němců o archeologii v převážně německých oblastech Čech projevuje až na pár ojedinělých výjimek zejména buď jako zájem o hmotnou kulturu ve formě sběratelství či ve vlastivědně orientovaných pracích. Zároveň se v této době archeologie teprve ustavuje jako samostatný vědecký obor, ve svých počátcích je součástí vědy historické a tudíž i předmětem pozornosti německých badatelů jsou často shodná či podobná témata a otázky. Podobně jako v české archeologii je důraz kladen zejména na pravěké památky v regionech. Naopak ve 20. století už můžeme v rámci samostatně působícího oboru vedle pokračující badatelské činnosti vlastivědné povahy sledovat i pokusy o systematictější či cílené průzkumy jednotlivých západočeských a lokalit na českém severozápadě a některých mikroregionů. I v tomto období se zájem obrací především na pravěké a raně středověké památky, v souladu s dobovým všeobecným chápáním předmětu archeologie, ale postupně dochází k pomalému rozvoji i do té doby opomíjené středověké archeologie. V souladu s dobovou situací však lze i v německé archeologii v Čechách sledovat

rostoucí nacionalistickou orientaci, zejména v období 30. a 40. let (např. u Karella či Franze), a její použití jako prostředku k politickým cílům.

Instituce české archeologie do vývoje v německém pohraničí příliš nezasahovaly a i vzájemné kontakty lze považovat za velmi ojedinělé. Oproti struktuře české archeologie je pro německé bádání typické, že se po většinu sledovaného období vázalo především na činnost velkého množství regionálních vlastivědných spolků a na síť muzeí, které tvořily více nezávislých struktur a se sjednocenou archeologickou organizací se setkáváme až v době okupace. I to jsou důvody, proč ve srovnání s vývojem v českých částech Čech, zde najdeme daleko větší počet amatérských badatelů. Německá archeologie v Čechách i přes veškerý svůj přínos neměla takové možnosti se plně rozvinout jako česká a nemohla tedy dosáhnout její úrovně.

4 ZÁVĚR

Předloženou práci bychom mohli označit za menší úvod k problematice německé archeologie v západních Čechách. Bezpochyby by si dané téma, dosud poměrně přehlížené, zasloužilo mnohem více pozornosti ze strany současných badatelů. Zároveň by i tato práce vyžadovala detailnější studium představené problematiky, které by ovšem přesahovalo vymezený rámec pro zpracování. Volný prostor pro možné budoucí pokračování, doplnění a rozvinutí dané problematiky lze spatřovat v rozšíření pramenné základny, zejména z dalších českých, popřípadě i německých archivních fondů, např. na základě rozboru příspěvků sledovaných německých badatelů v německých periodických vydávaných mimo území Čech, avšak k archeologii na tomto území se vztahujících nebo v případě kontaktu s osobní pozůstalostí některých badatelů. Dalšími tématy, pro která v práci dle daného vymezení nezbyl prostor a která by zasloužila hlubší studium, by mohly být politické názory představitelů německé archeologie u nás nebo jejich životní osudy po odsunu, popř. jejich odchodu z Čech.

5 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Použitá literatura:

Andress, F. 1904: Die Stadt Dobrzan. Pilsen.

Andress, F. 1906: Denkmäler und Sagen im Bezirke Dobrzan. Mies.

Anonym 1931: Die Mitarbeiter unserer Zeitschrift, Westböhmisches Zeitschrift für Heimatforschung III, 78-79.

Anonym 1939: Der Dallwitzer Hausberg, Karlsbader historisches Jahrbuch für das Jahr 1939, 137-138.

Anonym 1940: Liste der Kreispfleger für Vorgeschichte im Sudetengau, Sudeta Neue Folge I, 123.

Anonym 1940: Theodor Tauber, Sudeta Neue Folge I, 119.

Bergmann, A. 1926: Morphologische Studien im südlichen Teil des Egerer Beckens, Deutsche Heimat VI, 252-256.

Bergmann, A. 1928a: Vorläufiger Bericht über Wallgrabungen in Westböhmen, Sudeta IV, 69-72.

Bergmann, A. 1928b: Beiträge zur Kenntnis vorgeschichtlicher Funde im Gerichtsbezirke Staab (Böhmen), Sudeta IV, 191-195.

Bergmann, A. 1930: Die Grabungen des Museums Staab in der Hořina, im Jahre 1928, Der Pilsner Kreis II, 31-34.

Bergmann, A. 1940: Nekrology, Unsere Heimat XII, 91.

Blažek, J. 1996: Dějiny archeologického bádání na Mostecku. In: Osud Mostecká, Most, 15-18.

Blažek, J. 2000: Archeologie v okupovaném pohraničí 1938-1945. In: Z. Radvanovský (ed.). Historie okupovaného pohraničí 5, Ústí nad Labem, 137-155.

Blažek, J. 2008: Tři skříně a jeden stůl. Konec německé archeologie v severozápadních Čechách. In: E. Černá – J. Kuljavceva Hlavová (eds.). Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003-2007, Most, 433-438.

Bretholz, B. 1921: Geschichte Böhmens und Mährens I. Das Vorwalten des Deutschtums. Bis 1419. Reichenberg.

Brtek, J. - Hereit, P. 1999: Výzkum tvrziště v Kostelní Bříze, Sborník Chebského muzea 1999, Cheb, 19-29.

Bucharovič, S. 2009: Lexikon osobností Karlovarska. Muzeum Karlovy Vary.

Čujanová-Jílková, E. 1978: Historie archeologického bádání na Horšovskotýnsku, Výroční zpráva Okresního archívu v Domažlicích, Domažlice, 54-62.

Dorsch, A. 1933: Professor Dr. Anton Gnirs, Unser Egerland XXXVII, 116.

Eichhorn, O. 1934a: Hügelgräber bei Mies, Sudeta X, 26-28.

Eichhorn, O. 1934b: Zur Besiedlung der Bezirkes Mies, Sudeta X, 111-113.

Eichhorn, O. 1935: Grabungen bei Mies, Sudeta XI, 33-47.

Eichhorn, O. 1937a: Ausgrabungen des Museum der Stadt Mies von 1933 bis 1936. Mies.

Eichhorn, O. 1937b: Das Hügelgrab im Petruswalde bei Mies, Unsere Heimat IX, 18-20.

Franz, L. 1933: Böhmerwaldforschungen 1932, Sudeta IX, 58-72.

Franz, L. – Streit, C. 1933: Böhmerwaldforschungen 1933, Sudeta IX, 101-115.

Gnirs, A. 1925: Karlsbad in seiner ältesten Vergangenheit. Karlsbad-Leipzig.

Gnirs, A. 1927a: Topographie der historischen und Kunstdenkmale. Der politische Bezirk Elbogen. Prag.

Gnirs, A. 1927b: Zur vorgeschichtlicher Siedlungen im Franzensbader Moorland und in seiner Umgebung, Sudeta III, 77-87.

Gnirs, A. 1932: Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslowakischen Republik. Die politischen Bezirke Tepl und Marienbad. Augsburg.

Gnirs, A. 1994: Otec ve vzpomínkách dcery, Historický sborník Karlovarska II, Karlovy Vary, 5-30.

Grüss, J. 1939: Untersuchungen über die frühgeschichtlichen Funde von Premlowitz-Zettlitz, Karlsbader historisches Jahrbuch für das Jahr 1939, 129-136.

Gücklhorn, A. 1936: Ein Hügelgrab aus dem 2.Jahrtausend v. Ch., Unser Egerland XXXX, 62.

Hereit, P. 1994: Sokolovsko a archeologie. Sokolov.

Hoffmannová, J. – Pražáková, J. 2000: Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha.

Holý, J. P. 2000: Učitelství synek z Nového Kramolína, Domažlický deník IX, 29, 16.

Hořčíčka, K. 2003: PhDr. Anton Gnirs - stručný životopis. In: Pocta Antonu Gnirsovi, Loket, 5-7.

Charvátová, K. – Spurný, V. – Venclová, N. 1992: Nálezové zprávy StAÚ 1919-1952. Praha.

John, A. 1909: Phalbauten im Franzensbader Moor, Unser Egerland XIII, 102-103.

John, A. 1914: Die Ausgrabungen auf der Kaiserburg zu Eger im Jahre 1911, Unser Egerland XVIII, 4-10.

Karell, V. 1935: Burgen und Schlösser des Erzgebirges und Egertales. Kaaden.

Karell, V. 1938: Die Augrabungen der Ruine Premlovitz-Zettlitz, Karlsbader historisches Jahrbuch für das Jahr 1938, 118-120.

Karell, V. 1942: Der Dallwitzer Turmhügel, Sudeta Neue Folge Band II, 79-83.

Klsák, J. 2003: Anton Gnirs a archeologie v regionu Karlovarska. In: Pocta Antonu Gnirsovi, Loket, 32-38.

Košnar, L. 2010: Německo – český archeologický slovník. Praha.

Kutnar, F. – Marek, J. 1997: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. Praha, 449-458.

Leśniewska, D. 2004: Středověká německá kolonizace a kolonizace na německém právu v Čechách z pohledu německých medievistů z českých zemí. In: P. Soukup – F. Šmahel (eds.): Německá medievistika v českých zemích do roku 1945, Praha, 112-118.

Naegle, A. 1915: Einführung des Christentums in Böhmen I. Wien - Leipzig.

Nentwich, R. B. 1929: Das städtische Museum in Neumarkt, Der Pilsner Kreis I, 78-79.

Nováček, K. 2005: Šedesát let od smrti Dr. Karla Lanzendörfera, Minulostí západočeského kraje XL, Plzeň, 387-388.

Plesl, E. 1983: Pravěk Karlovarska a Sokolovska. In: E. Plesl – L. Hájek – J. Martínek. Pravěk Karlovarska a Sokolovska a katalog archeologických sbírek muzeí v Karlových Varech a Sokolově, Karlovy Vary, 5-26.

Richter, E. 1937a: Der Ortsname Metzling, Unsere Heimat IX, 43-44.

Richter, E. 1937b: Die Anfänge der deutschen Besiedlung des Bishofteinitz-Tauser Grenzgebietes im 16. Jahrhundert, Unsere Heimat IX, 62-63.

Roháček, J. 2000: K osobě a pracovní metodě Antona Gnirse. In: Česká beseda o německých badatelích v oblasti pomocných věd historických, archivnictví a edic historických pramenů, Dolní Břežany, 41-47.

Schmidt, G. 1912: Abriss der Geschichte der kgl. Stadt Mies. Stříbro.

Schroller, H. 1942: Theodor Tauber, Sudeta Neue Folge II, 144.

Seibt, F. – Lemberg, H. – Slapnicka, H. 2000: Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder, Bd. III, München, 687-688.

Sklenář, K. 1996: Bibliografie německé archeologie v Čechách. Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 29, 2-3.

Sklenář, K. 1997: Bibliografie německé archeologie v Čechách a na Moravě. Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 30, 2-3.

Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.

Storch, M. 1942: 15 Jahre Heimatmuseum in Staab, Unsere Heimat XIV, 30.

Streit, C. 1934a: Der Hefenstein, Sudeta X, 85-91.

Streit, C. 1934b: Der Radischberg bei Konstantinbad, Sudeta X, 36-42.

Sturm, H. 1979: Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder, Bd. I, München, 19.

Sturm, H. 1984: Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder, Bd. II, München, 386.

Šebesta, P. 1984: Z dějin archeologického zkoumání Chebska, Zprávy Chebského muzea a Okresního archivu, 50-56.

Šimek, E. 1955: Chebsko - dnešní nejzápadnější slovanské území - v staré době. Brno.

Špét, J. 2003: Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945). Brno.

Tauber, T. 1938: Bischofteinitz, Sudeta XIV, 49.

Zirwick, H. 1926: Adressbuch, Heimatkunde, Führer, Sagenschatz für den politischen Bezirk Plan-Weseritz und Umgebung. Plan, 78-97.

Zdroje fotografií v obrazové příloze:

Obr. 1 *Anonym 1935*: Herr Prof. Schmidt, Mies, 70. Geburtstag, Unsere Heimat VII, 49.

Obr. 2 *Anonym 2003*: Obrazová příloha, Pocta Antonu Gnirsovi, 39.

Obr. 3 *Zirwick, H. 1926*: Adressbuch, Heimatkunde, Führer, Sagenschatz für den politischen Bezirk Plan-Weseritz und Umgebung. Plan, 97.

Obr. 4 *Sklenář, K. 2005*: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů. Praha, 713.

Obr. 5 *Anonym 1940*: Theodor Tauber, Sudeta Neue Folge I, 119.

Obr. 6 *Anonym 1930*: Dir. Franz Andress – 60 Jahre, Der Pilsner Kreis II, 7.

Obr. 7 *Anonym 1931*: Die Mitarbeiter unserer Zeitschrift, Westböhmisches Zeitschrift für Heimatforschung III, 79.

Obr. 8 *Schroller, H. 1942*: Paul Weissenbach, Sudeta Neue Folge II, Tafel 38.

6 RESUMÉ

Diese vorliegende Arbeit behandelt deutsche Archäologie in Westböhmen bis 1945. Ausgehend von erreichbaren Informationen möchten wir da eine Vorstellung von Wirksamkeiten der deutschsprechenden Forscher auf diesem Gebiet bilden, die so die professionellen wie Amateurarchäologen beinhaltet. Weil dieses Thema bisher gar nicht bearbeitet ist, betrachten wir in dieser Arbeit als das Hauptziel, dass diese Forscher und ihre archäologische und mit Archäologie zusammenhängende Arbeit sichtbar machen werden. Im ersten biographischen Teil beschäftigte sich diese Arbeit mit den einzelnen Persönlichkeiten der damaligen deutschen Archäologie. Im zweiten Teil ist die Aufmerksamkeit dem Grundriss der westböhmischen archäologischen Forschung und hauptsächlich der Komparation unter manchen kräftigen Forschern gewidmet. Zum Schluss vergleichen wir auch teilweise die ähnliche Entwicklung der deutschen Archäologie in Westböhmen und in Nordwestböhmen und auch mit ganz anderer Situation an der tschechischen Seite.

7 PŘÍLOHA

Obr. 1 G. Schmidt

Obr. 2 A. Gnirs

Obr. 3 O. Lenz

Obr. 4 J. E. Födich

Obr. 5 T. Tauber

Obr. 6 F. Andress

Obr. 7 F. Blöchl

Obr. 8 P. Weissenbach